

Список використаних джерел

1. Книга протоколів засідань психологічного семінару Павліської СШ. 08.09.1969–22.09.1971. Педагогічно-меморіальний музей В. О. Сухомлинського, ППММС 1657, 95 арк.
2. Міхно О. Феномен педагогічної характеристики учня: від Ушинського до Сухомлинського : монографія. Вінниця : Видавець ФОП Кушнір Ю.В., 2020. 520 с. URL: <https://cutt.ly/BJWuNDO> (дата перегляду 25.08.2022).
3. The State of the World's Children 2021. URL: <https://www.unicef.org/reports/state-worlds-children-2021> (дата перегляду 25.08.2022).

СУХОМЛИНСЬКА Л. В.

*науковий співробітник
відділу педагогічного джерелознавства та біографістики,
Державна науково-педагогічна бібліотека України
імені В. О. Сухомлинського,
м. Київ*

В. СУХОМЛИНСЬКИЙ – ДИРЕКТОР ШКОЛИ У РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Сьогодні в умовах російської збройної агресії проти України, коли йдуть широкомасштабні бойові дії, окуповані суверенні території, зруйновано цивільну інфраструктуру, діти стають найбільш вразливою стратою, що потерпає від наслідків війни. Тисячі цивільних громадян загинули, серед них сотні дітей, десятки тисяч втратили свої домівки, мільйони людей стали біженцями та переселенцями, примусово вивезені до країни-агресора, здебільшого це жінки і діти. Мільйони людей втратили роботу, зокрема в галузі освіти. Наразі важко визначити масштаб втрат, яких вона зазнала в ході цієї війни.

Відтак ціла низка викликів постала перед органами державної влади, педагогами, учнями та батьками, а саме: велика кількість зруйнованих і понівечених будівель закладів освіти, непристосованість або відсутність у багатьох приміщеннях укриттів та сховищ від бомбардувань. Це також змінені плани освітніх реформ, призупинене створення та друк підручників, реорганізація освітнього процесу з урахуванням того факту, що мільйони українських школярів та студентів виїхали з України.

Питання якості та контролю держави над освітою не видається пустим чи другорядним з огляду на стан справ у цій царині на тимчасово окупованих територіях України. Одними з перших кроків російських загарбників у захоплених населених пунктах було вилучення україномовних підручників, впровадження викладання за російськими програмами, схиляння українських

ХІІ Міжнародні і ХХІХ Всеукраїнські педагогічні читання «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю. Шлях до серця дитини в травматичних ситуаціях життя»

педагогів до колаборації, завезення викладачів з країни-агресора, плани видачі атестатів російського зразка.

Ці процеси свідчать, що боротьба за розум і душу української дитини не менш важлива, ніж на фронті. Її освітяни покликані першими зустрічати ці виклики, бути своїм учням не лише вчителями та вихователями, а й психологами, лікарями, охоронцями і просто добрими друзями.

Подібні проблеми постали перед молодим директором школи Василем Сухомлинським у роки Другої світової війни. Період його керівництва Павлиською школою у 1948–1970 рр. всебічно досліджений у численних науково-педагогічних розвідках, а от той факт, що молодий педагог почав працювати директором школи ще у роки Другої світової, вивчений та висвітлений недостатньо.

У 1942 р. В. Сухомлинський у віці 24 років після поранення та лікування у госпіталях був комісований з діючої армії та призначений директором середньої школи у селищі Ува Удмуртської АРСР. Він не міг повернутися в Україну, яка вже 2 роки була під німецькою окупацією. У Центральному державному архіві Удмуртської Республіки збережені звіти Увинської школи, а в експозиції шкільного музею поміщено книгу наказів директора, а також спогади учнів та колег педагога про цей період його життя. Передрук цих матеріалів ми знаходимо у монографії історикині педагогіки М. Захарищевої «Педагогічна діяльність В. О. Сухомлинського у період Великої вітчизняної війни: спогади, документи, дослідження», опублікованій у Дюссельдорфі (Німеччина) у 2013 році [1]. Вона цікавить нас насамперед наявністю першоджерел.

У звітах та книзі наказів директора школи є інформація про кількість учителів та учнів, про національний склад школярів, про предмети, що викладали в школі, режим навчання, навіть про кількість скасованих уроків через відсутність електроенергії.

Документальні джерела свідчать, що директор школи опікувався дуже широким колом питань, безпосередньо пов'язаних зі складним воєнним часом. Це й незадовільний стан здоров'я школярів, і, як наслідок, відсів через хворобу і смерть, та навіть неможливість ходити до школи через відсутність одягу та взуття.

На посаді директора Василь Сухомлинський проводить велику роботу з викладацьким колективом. У 1942 р. одним із перших своїх наказів він зобов'язує вчителів особисто відвідати домівки всіх учнів для з'ясування умов життя і наявності харчування, одягу та взуття у дітей. За ініціативою директора було організовано чергування вчителів по школі. Під його особистим контролем перебувало підтримання чистоти в класних кімнатах, оскільки заняття проходили у три зміни, здоров'я дітей воєнної пори було слабким, отже чистота приміщень була вкрай важливою.

ХІІ Міжнародні і ХХІХ Всеукраїнські педагогічні читання «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю. Шлях до серця дитини в травматичних ситуаціях життя»

Навчання в умовах воєнного часу накладало свій відбиток на освітній процес. Так для учнів 5, 6, 7 класів були введені обов'язкові заняття з військової підготовки. У листопаді 1942 р. наказом директора було заборонено проведення письмових робіт з ряду гуманітарних дисциплін – історії, географії, конституції через брак паперу. Оцінювання знань рекомендовано робити на основі усного опитування [1, С. 12].

Робота педагогів у важкі воєнні часи не була легкою. Внаслідок обставин, поведінка та психологічний стан школярів почасти були далекими від норми. Серед наказів молодого директора знаходимо попередження учням за хуліганство, куріння, суперечки з учителями, бійки між учнями, навіть накази про відрахування.

Також ми бачимо велику кількість звітів та наказів, що свідчать про роботу, що входила до компетенції директора: з батьками, з класними керівниками, методичну, освітньо-виховну, позакласну та позашкільну, дитячих та юнацьких організацій тощо.

Крім директорування В. Сухомлинський був учителем історії, мови і літератури, а також німецької мови в різних класах Увинської школи. Він дуже відповідально ставився до вчителювання, готувався до кожного уроку. Ось як він пише в одному з листів до своєї майбутньої дружини: «З історією я скоро зйду з розуму – зовсім не радію, що взявся, але відмовлятися пізно. Доводиться щоденно готуватися по три години...» [2].

Надзвичайно інформативними є поміщені у монографії спогади про В. Сухомлинського його учнів та колег – як виглядав зовсім молодий фронтовик, який після важкого поранення став директором школи, методи його роботи з учительським колективом, його манера спілкування та опис побуту тих часів, приятельські стосунки із завучем школи Миколою Мезріним, та навіть знайомство з майбутньою дружиною Ганною Сухомлинською.

На превеликий жаль, усі ці та багато інших документів, що слугують цінною джерельною базою історико-педагогічного портрету Василя Сухомлинського знаходяться на території агресора й наразі недоступні українським дослідникам. Їх вивчення може сприяти глибшому розумінню підґрунтя педагогічної позиції педагога, його унікального досвіду.

Список використаних джерел

1. Захарищева М. А. «Педагогическая деятельность В. А. Сухомлинского в период Великой Отечественной войны: воспоминания, документы, исследования» : монографія. Дюссельдорф : Auris Kommunikations und Verlagsgesellschaft mbH, 2013. 117 с.
2. Лист до Ганни Сухомлинської від 23.01.1944 р. (Архів сім'ї Сухомлинських).